

Tanıtım - Değerlendirme

Reviews

RAKAMLARIN EVRENSEL TARİHİ

Georges Ifrah,
Rakamların evrensel tarihi/ çev.Kurtuluş Dinçer.
Ankara : Tübitak, 1995-2002. 9 c.

Georges Ifrah, bir orta dereceli okulda matematik öğretmeni. Birgün öğrencileri, "Efendim, rakamlar nereden geliyor?", "Sıfırı kim icat etti?" biçiminde basit sorular soruyorlar. Soruların kolaylığına karşın yanıtlarda sıkışıyor Ifrah. Bu soruların karşılığını bulmak için yola çıkan bu öğretmen, Fransızca'da 1994 yılında, 2 ciltlik, ikibin sayfalık Fransız gazetecilerin, "Fransızların Yeni İncil'i" dedikleri yapıtı ortaya çıkarıyor. 20 yıllık bir araştırma serüvenine kapılan Ifrah, bütün dünyayı bu araştırması için dolaşiyor, yeni bulgular elde ediyor. Öyle kupkuru sayıların nereden, nasıl ortaya çıktığını, belirli bir ulus ya da uygarlığa bağlı kalarak değil, bütün uygarlıklardaki rakamların evrimini neredeyse iğneyle kuyu kazarcasına araştırıyor, irdeliyor ve keyif verici bir çalışmayı ortaya koyuyor. Eskiçağlardan günümüze bilgisayarın "ne saydığı" sorusuna karşılık arıyor. İşte bu nokta da bilgi ve belge yönetimi alanı çalışanlarının ilgisini çekecek "information" kavramını (çevirenin de *öğreni* kavramıyla karşıladığı) çalışmanın son bölümü olarak, yapıtının tümünde gözlenen titiz irdemeleri gibi, bu kavramın da irdelendiğini, ayrırmalı disiplinlerde ele alınışı ve yaklaşımlarını görüyoruz.

Yapıt Türkçe'de Tübitak Popüler Bilim Kitapları dizisi altında 9 cilt olarak, ilk cildi 1995, son cildi de Ekim 2002 tarihinde yayımlandı. (Ayrıca içinde, popüler bilim kitapları dizisinin hemen her birinin başlıbaşına bir değer niteliği taşıdığını, hemen her kütüphane türü için de -okul kütüphanesinden özel araştırma kütüphanelerine kadar- bulundurulması gereken temel yapıtlar özelliği taşıdığını belirtmek isterim).

Bu birbirinden keyif veren ciltleri hızla tüketmemek için hiçbir neden bulunacağını sanmıyorum. Yeter ki biraz istek ve ilgi olsun. Kitabın anlatımı, kurgusu ve çevirisi de okuma istekliliğini arttırıp, yüreklendiriyor. Türkçedeki 9 cilt (2019 sayfa) şu başlıkları içeriyor:

1. cilt: Bir gölgenin peşinde. 208 s. İlk ya da en eski uygarlıklarda sayıların kullanılış biçimleri, bunların budunbilim ve ruhbilimsel kökenleri, ilk hesap makinesi ve sicim sayılar anlatılıyor. Bu ciltin en çarpıcı bölümlerinden

- birisi de sayıların değişik dillerdeki yazılış biçimleri ve ayırmalı dil ailelerinden de olsalar sayıları yazmaları arasındaki benzerliğin ortaya konuşudur, diyebilirim.
2. cilt: Çakıl taşlarından Babil Kulesine. 206 s. Yazının bulgularlandığı Sumer ve bunların tabletleri ve sayıları kullanma, hesap yapma biçimlerinin bu denli keyifli anlatılabileceğine tanık olmak için, sanıyorum okumak yeterli olacaktır.
 3. cilt: Akdeniz kıyılarında Hesap. 248 s. Mısır, Hitit, Eski Yunan, İbrani vb. bölge ülkelerinde sayılar, alfabetik sayılamalar konusu irdelenirken; bu cildin sonunda Osmanlı Türklerinin askeri alanda kullandıkları gizli yazı ve sayılamalara ilişkin ilginç bilgilere yer verilmektedir.
 4. cilt: Uzak Doğu'dan Maya ülkesine bir, iki, üç... 179 s. Yapıtın en ilgi çeken ciltlerinden birisi. Çin'deki sayı boncuklarının serüveni ve Aztek, Maya uygarlıklarında sayılar.
 5. cilt: Sıfırın gücü. 199 s. Günümüz sayılarının kökeni konusunda oldukça geniş kapsamlı bir çalışma örneği. Kendimi düzeltmemi de sağlayan bu ciltle, bugün Arap Rakamları diye kullandığımız 1, 2, 3, .. gibi sayıların aslında Hint sayıları olduğunu öğreniyoruz. Bunu öğrendikten sonra yanlışımızı düzeltmeye başlayabiliriz.
 6. cilt: Hint uygarlığının sayısal simgeler sözlüğü. 217 s. "...tarihte başka hiçbir uygarlığın sayılara böyle sahip çıkma"dığı belirtilen yapıt, yalnız Hintlilerde sayıların kültür, sanat, günlük yaşamda olağanüstü yer tuttuğunu; soyut sıfır'ı yaratma gücünün de sayılara yüklenen bu önemden kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu ciltte kavramların açıklamaları ve sayısal değerleri yer almaktadır. Örneğin "Bilge: Değer = 7" sayısı ile açıklanıyor.
 7. cilt: İslam dünyasında Hint rakamları. 199 s. İslamiyetin doğuşu ve yayılışıyla İslam dünyasının bilimsel gelişmelere yaptığı katkıları, matematik konusunda çalışan bilimcilerin ele alındığı yapıtın ilginç bir yanı da "Arap-İslam Uygarlığı Tarihinin Önemli Tarihleri" başlığı altındaki tarihsel dökümün 571 yılında Peygamber Muhammet'in doğuşu ile başlayıp, 1923 Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi sonu biçiminde bitişidir. Hint sayılarının Arap kültürünü etkilemesi ve İslam dünyasında bu sayıların kullanımı önplana çıkmaktadır.
 8. cilt: Hesabın destanı. 285 s. İlk yapılan hesaplardan bugünkü bilgisayar teknolojisindeki hesaplara kadar sayıların yeri ve işlevini görmek için bu cildi pek çok örnek tablolarla birlikte okumak çok zevkli olacaktır, diye düşünüyorum.
 9. cilt: Bilgisayar ne sayar. 278 s. Bilgisayar adının kökeni pek çok dile bağlı olarak irdelenirken, "Information" sözcüğü, bu ciltin son bölümde (34. bölüm) hesaplaşılan son kavram olarak karşımıza çıkıyor. Ancak çeviren Information kavramı karşılığı olarak öğreni kullanılmış. Değişik bir deyişle

knowledge (Bilgi) kavramı aynı kalırken, information yerine “öğreni” önerilmiştir.

Bu ciltte ele alınan öğreni (information) kavramının, yazarın dili yalnız Fransızca değil, pek çok dilde çok kötü tanımlanmış olduğu, açık bir fikir edinmenin olanaksız değilse de çok zor olduğu belirttikten sonra, bilgisayara giren ve bilgisayardan çıkan öğreni(information) ile canlı organizmaların hücrelerinde dolaşan öğreni(information) arasında nasıl bir ilişki olduğu, bu öğreni ile hayvanların edindiği öğreni(information) arasında bir ortaklık olup olmadığı sorusuyla başlıyor. Hemen ardından da “*Bunlar arasında böyle bir ilişki kurulabilirse, bir öğreni(information) alan bir hayvan, bir makine ya da bir hücrede bilginin zenginleşmesini bu durumda nasıl düşünebiliriz?*” (s.73) diye sorusunu sürdürüyor.. İlerideki açıklamalarını anlamak açısından; İfrah’ın şu sorusu da önem taşımaktadır: “*Bilgisayarların, robotların ya da yapay zekalı otomatların işlediği yahut telgraf, telefon, radyo, televizyon gibi iletişim araçlarının gönderdiği “öğreni” Information’ nin yapısı nedir? Söylediğimiz ve düşündüğümüz şeyin anlamı mı söz konusudur?*”(s.74). Yazar ardından, Information sözcüğünün 26 değişik disiplinle bağlantılı tanımını alıntılıyor. Sözcüğün kökenbilimsel çözümlemesinde ise, Latince “bilgi vermek”, “ele almak”, “açıklamak”, “ana hatlarını vermek”, “anlaşılır kılmak”, “bildirmek”, “bilgilendirmek” anlamlarına gelen informare sözcüğünden geldiğini belirtiyor. (S.80)

“*Information* sözcüğünün en kesin anlamı...”*biçimi olmayan biçim veren*” anlamı ile “*L’ame informe le corps*” deyimindeki ‘*ruh bedeninin biçimidir*’ “... “Bu sözcük de Latince *in* önekinin (burada *informis*, “hiçbir biçimi olmayan biçimsiz”deki gibi yoksunluk bildiren bir anlamda değil, biraz İngilizcedeki *in* gibi “içer doğru hareket”e işaret eden bir anlamda kullanılıyor) “oluşturma”, “yapma” anlamına gelen *formatio*’yla bileşimden çıkan *in-formatio* deyiminden gelir.” (s.81) diyor.

“Öğreni [information],

bir biçimleyen

ve bir biçimlenenden meydana gelen çifttir.

Bir öğretinin ilk bileşeni bu öğretiyi *biçimleyen ve yapılandıran* şeyle ilgilidir, öteki ise *biçimlenen ve yapılandırılan* şeyle ilgilidir.

Biçimleyen, tanımı gereği maddi bir betimlemedir, tamamen fiziksel bir ögedir; bir ses, bir koku, bir söz, bir çizim, bir fotoğraf, kağıt üzerindeki bir yazı karakteri dizisi, bir mikrofonla ya da radyo yahut televizyon alıcısıyla toplanmış işaretler dizisi. / Bundan ötürü bir öğreni[information] ancak bir *biçimleyen* taşıyorsa varolabilir, çünkü öğreni[information]nin *biçimleyenini* oluşturan maddi betimin görülmesiyle *algılanması* gerekir. / Öğreni

[information]nin biçimlenmesine gelince, o da öğreninin yorum alanı yani ilgili yorumlar kümesi adını vereceğimiz şeyden başkası değildir. / Bundan ötürü bir öğreni[information] ancak bir biçim taşıyorsa varolabilir, çünkü önceden ortaya konmuş bir kodun kurallarıyla belirlenmiş bir çerçeve içinde onu yorumlaması, maddi betimini kavraması gereken bir alıcı tarafından alınması gerekir. / Buradan da şu tanım çıkmaktadır: .../

Bir öğreni[information],
(onun biçimleyenini oluşturan) maddi bir betimden,
ve (onun biçimleneni oluşturan) bir yorumlar kümesinden oluşur.”

’Öğreni [information], unutulup yitse bile, yazılı kalması koşuluyla, uygun aygıtı bulduğunda kendini yeniden yaratabilir. Yitik kayıt yeniden bulunduğu, Reşit taşı sayesinde hiyegroliflerin şifresini çözen Champollion’un yaptığı gibi *kod* yeniden oluşturulduğunda, binlerce yıl uykuda durmuş ileti uyanıverir. Ölüdeniz’in elyazmaları yeniden canlanır; Maya yazıtları konuşur. Ölüme direniş bu metinler, kitaplıklarımıza girerek, yeniden üretilerek, yeniden basılarak, çevrilerek, fotokopisi çekilerek, yorumlanarak yeni bir yaşam, yeni bir negentropi tanıyacaktır. Aynı süreç yeni bir biçimde, tarihsel kültür biçiminde (artık mit inancı biçiminde değil) devam eder: *Öğreninin negentropiye, negentropinin öğreni[information]ye dönüşmesi.*’ (s.84).

Anlaşılaacağı gibi G. İfrah’ın “Rakamların Evrensel Tarihi” adlı yapıtının özellikle dokuzuncu cildi, bilgi [information] konusunda kuramsal olarak çalışmak isteyenler için önemli bir kaynak. Diğer ciltleri ise bilim tarihini, yazının tarihini değişik bir alandan görmek isteyenler için keyifli zaman geçirebilecekleri, bilgilendirici özelliklerle dolu.

Doç. Dr. Hasan S. Keseroğlu
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
Öğretim Üyesi.